

CESTA DO STREDOZEME

HISTORICKÉ ZAUJÍMAVOSTI BYTČE, CIESZYNA A ICH OKOLIA

DRÓGA DO ŚRÓDZIEMIA - HISTORYCZNE ATRAKCJE MIASTA BYTČA, CIESZYNA I ICH OKOLIC

A JOURNEY TO THE MIDDLE-EARTH - HISTORICAL SIGHTS OF BYTČA, CIESZYN AND THEIR SURROUNDINGS

EURÓPSKA ÚNIA
EURÓPSKY FOND
REGIONÁLNEHO ROZVOJA

ŽILINSKÝ
samosprávny kraj

Obsah:

Príhovor primátora	3
Bytča – mesto, ktoré dýcha históriou	4
Turzovci	6
Bytčiansky zámok	8
Sobášny palác v Bytči	10
Rímskokatolícky Kostol všetkých svätých	12
Námestie Slovenskej republiky	14
V okolí Bytče	16
Tri hrady v Súľovských vrchoch	18
Súľovský hrad	18
Lietavský hrad	20
Hričovský hrad	20
Vitajte v Cieszynie	22
Námestie v Cieszynie	24
Hradný vrch	26
Rotunda Svätého Mikuláša	28
Piastovská veža	30
Objavte Stredozem v slovensko – poľskom pohraničí	32
Drak Šmak a Šarkania diera v Súľovských skalách	34
Starobylý Brest hrabolitý v Makove	36
Šebastián Bornemisa – pán Súľovského hradu	36
Jan Sobieski a Rohanská marka	38
Palatín Juraj Turzo a správcovia Gondoru	38
A ešte oveľa viac	40

SK**„Milí občania Mesta Bytča a návštevníci Bytčianska,“**

Teší ma, že súčasťou projektu Cesta do Stredozeme, ktorý je spolufinancovaný Európskou úniou z Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Programu cezhraničnej spolupráce Poľsko – Slovensko 2007 – 2013, je práve mesto Bytča. Mesto Žilinského samosprávneho kraja s bohatou históriou.

V rámci projektu Cesta do Stredozeme sme mohli na území mesta Bytča zrealizovať výstavbu dvoch nových detských ihrísk, na ktorých sa budú konať aj súťaže detí z oboch miest. Vyhotovila sa i štúdia historického bohatstva miest Bytča, Cieszyn a okolia.

Vážim si nielen investičný prínos pre mesto, ale predovšetkým zvýšenie povedomia mládeže o historických hodnotách, poznávaní prírodných krás a súčasnej kultúry na oboch stranách prihraničného územia.

Vyberte sa s nami na stretnutie s fenoménmi Horného Považia a osobitosťami mesta Bytča a jej okolia.

Navštívte tiež spolu s nami región v Poľskej republike – mesto Cieszyn.

Prajem Vám príjemné chvíle pri získavaní nových poznatkov oboch miest.

PL**„Szanowni obywatele Miasta Bytča i goście okolic Bytczy,“**

Cieszynu mi, że częścią projektu Droga do Śródziemia, który jest dofinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Słowacja 2007 – 2013 jest właśnie miasto Bytča. Miasto Samorządowego Kraju Żylińskiego z bogatą historią.

W ramach projektu Droga do Śródziemia mogliśmy wybudować dwa nowe place zabaw dla dzieci w Bytczy, na których będą się odbywały zawody dla dzieci z obu miast. Zostało opracowane studium bogactwa historycznego miast Bytča, Cieszyn i ich okolic.

Bardzo cenię ten wkład inwestycyjny dla miasta, ale przede wszystkim cenię sobie rozszerzenie wiedzy młodzieży o wartościach historycznych, zapoznanie się z pięknem przyrody i nowoczesnej kultury z obu stron terenów przygranicznych.

Wybierzcie się z nami na spotkanie z fenomenem regionu Horné Považie i z osobistościami miasta Bytča i jej okolic.

Odwiedźcie z nami region w Rzeczpospolitej Polskiej – miasto Cieszyn.

Życzę Wam spędzenie przyjemnych chwil podczas uzyskiwania nowych informacji o obydwu miastach.

ENG**„Dear citizens of Bytča as well as the visitors to its region,“**

I'm glad that the city of Bytča is involved in the project A Journey to the Middle – earth, which is cofinanced by the EU from the European Fund of Regional Development in the framework of the Cross – border Cooperation Programme Poland – Slovakia 2007 – 2013. It's one the towns in Žilina Self – governing Region that can boast rich history.

Thanks to the project A Journey to the Middle – earth we could carry out a construction of two new children's playgrounds where children from Bytča and Cieszyn will compete. A study of historical heritage of Cieszyn, Bytča and their surroundings has been created too.

I appreciate both the investment impact for our town as well as the increase of the youth's awareness of the historical values and exploration of the natural beauties, current culture at both sides of the cross - border area.

Join us for an encounter with wonders of the Upper Považie region and the features of Bytča and its surroundings. Join us for a visit to the Polish region – the city of Cieszyn.

I wish you pleasant moments while getting to learn new things about both towns.

Miroslav Minářčík

primátor mesta Bytča / Burmistrz Miasta Bytča / Mayor of Bytča

Bytča – mesto, ktoré dýcha históriou.

Vitajte v meste, ktoré si Vás už po prvej návšteve podmaní svojim šarmom. Hoci so svojimi obyvateľmi nepatrí medzi najväčšie slovenské mestá, jeho historické centrum dá každému najavo bohatú históriu tohto mesta. Údolím Váhu, na ktorého brehoch sa Bytča rozkladá, od nepamäti viedla významná obchodná cesta, čo prirodzene podporovalo aj rozvoj mesta a jeho kontakty s ostatným svetom. Význam tejto dopravnej tepny zvyšovali aj pltníci, ktorí po stáročia po Váhu splavovali nielen drevo, ale aj komodity ako masť, maslo a bryndzu, železo a meď, soľ (najmä z poľskej Wieliczky), poľnohospodárske produkty, lesné plody, tyče do vinogradov, obrúče na sudy, ako aj olejkárske a šafranické produkty. Zlatým vekom Bytče bola nepochybne druhá polovica 16. stor. a prvé desaťročia 17. stor., kedy bola jej história spätá s jedným z najvýznamnejších uhorských šľachtických rodov – Turzovcami.

Turzovci

Prvé výraznejšie úspechy tohto rodu dosiahol levočský rodák Jáno Turzo (1437 – 1508). Svoje bohatstvo zveľadil ako obchodník a banský podnikateľ v Poľsku, kde krakovská podnikateľská spoločnosť, ktorej bol členom, podnikala aj v odstriebrovaní tzv. čiernej medi prostredníctvom poľského olova. Do dejín Horného Považia vstúpili Turzovci r. 1556. V dobe ich vládnutia na viacerých hornotrenčianskych panstvách a na Orave hýbali Uhorským stavovským povstaním šľachty proti Habsburgovcom, vojna s Turkami, renesancia a reformácia. Príslušníci oravsko – bytčianskej vetvy tohto rodu, František, Juraj a Imrich Turzovci, boli aktívnymi účastníkmi diania vo vtedajšej strednej Európe a ich osoby sú spojené so všetkými uvedenými témami.

Bytčiansky zámok

Bol postavený v r. 1571 – 1574 na starších základoch gotického vodného hradu, medzi ktorého dočasných vlastníkov patrili aj Pongrácovci a Podmanickovci. Rok zahájenia výstavby kaštieľa a meno jeho staviteľa Františka Turzu sa nachádza v nápisoch nad vstupným portálom medzi erbami Turzovcov a Zrinských. Stavbou bol poverený majster z Milána Giovanni Kilian. Ide o masívnu štvorhrannú budovu s okrúhlymi baštami na nárožniach. Uprostred severného krídla je štvorhranná šesťposchodová veža s renesančnou sgrafitovou výzdobou. Arkády vo vnútornom nádvorí stavby sú vyzdobené nástennými maľbami historických osobností vrátane uhorských a európskych panovníkov, ako aj hrdinov antickej mytológie. Maľby dali zhotoviť Esterházyovci, ktorí kaštieľ vlastnili od r. 1624. Ďalšími vlastníkmi boli Popperovci. Dnes tu je Štátny oblastný archív.

Sobášny palác v Bytči

Ide jediný objekt svojho druhu na Slovensku. Bol postavený Jurajom Turzom v r. 1601. Táto renesančná dvojpodlažná bloková stavba na obdĺžnikovom pôdoryse s rozmermi 30m × 13,8m bola postavená v predhradí Bytčianskeho zámku. Dekoračné detaily vrátane štukového orámovania okien potvrdzujú, že palác bol dielom talianskych majstrov. A taliansky majster Andrej Pocabello obnovil jeho krásu ako aj krásu samotného kaštieľa aj po drancovaní hajdúskych vojsk v r. 1605 počas protihabsburgského povstania Štefana Bočkaja, ktoré Turzo nepodporil a hoci bol evanjelik, ostal na strane katolíckeho cisárskeho dvora. Neskôr palác slúžil ako sklad soli pľami sem dovážanej z Poľska, ako aj iných komodít. V r. 2007 – 2009 Žilinský samosprávny kraj palác komplexne zreštauroval. Reštaurátorské práce sa konali v rézii akad. mal. Mária Flaugnattiho. Dnes opäť slúži na sobášne, kultúrne a exhibičné účely. Nápis na vstupnom portáli potvrdzuje, že ho dal Turzo skutočne postaviť pre svadby svojich milovaných dcér /... pro solemitate nvptiarvm charissimarvm filiarvm svarvm.../.

Sobášny palác v Bytči

Rímskokatolícky Kostol všetkých svätých

Tento pôvodne gotický stredoveký kostol prešiel renesančnou úpravou za Juraja Turzu. Urobila sa úprava svätyne a osadili sa nové okná s bohatšou kamennou výplňou. Na kamennom hlavnom portáli kostola sa nachádza nápis „Bože mocný, Tebe venujem, Juraj Thurzo, pohnutý svätou horlivosťou, tento dom. Nech počúva tu ľud, neklamná viera nech svieti na ceste k hviezdám Anno Domini 1590.“ V krypte kostola sú uložené aj pozostatky kazateľa a učiteľa Eliáša Lániho. Pôvodne tu bol pochovaný aj Juraj Turzo, jeho telesné pozostatky boli ale neskôr prenesené na Oravský hrad. Pre kostol dal u dolnokubínskych zvonolejárův Fízlovcov v r. 1611 Juraj Turzo vyhotoviť aj nový zvon. Z Dolného Kubína zvon do Bytče putoval pľťou.

Námestie Slovenskej republiky

Historický duch Bytče je možné osobitne vnímať aj na jej nedávno zrekonštruovanom námestí, ktoré spolu s prilahlými uličkami tvorí pamiatkovú zónu. Má stredoveký pôvod. Námestím preteká potok Petrovička, ktorý sa vlieva do rieky Váh. Ani tomuto miestu sa v minulosti nevyhli požiare a z pôvodných meštianskych domov sa vo väčšej miere zachovali len kamenné pivnice s valenou klenbou, svedčiace o pôvodných stredovekých dispozíciách jednotlivých objektov. Dodnes je však na niektorých miestach možné zhladať renesančné klenby s lunetami alebo barokové pruské klenby s rozšírenými štukovými obrazcami.

V okolí Bytče...

Nielen samotné mesto, ale aj jeho okolie, je bohaté na množstvo prírodných krás a turistických atrakcií. Na sever od mesta sa nachádza pohorie Javorníky, na úpätí ktorého je učupených množstvo malebných obcí s drotárskou históriou. Hrebeňom Javorníkov vedie atraktívna turistická trasa obohatená o diela umelcov spriaznených s Javorníkmi. Na juh od Bytče sa rozprestierajú Súľovské vrchy. Turisti tu môžu navštíviť viacero atraktívnych miest vrátane Súľovských skál, Súľovského hradu a jaskyne Šarkania diera.

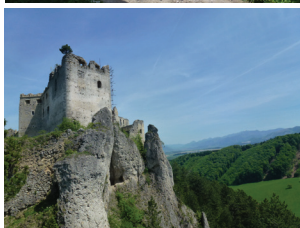

Tri hradý v Súľovských vrchoch

Horský masív Súľovských vrchov vytvoril vhodné podmienky pre vybudovanie viacerých hradísk a hradov. Z nich sa dodnes zachovali ruiny troch hradov – Súľovského hradu, Hričovského hradu a Lietavského hradu. Posledné dva neskôr tvorili súčasť bytčiansko – lietavského panstva Turzovcov, ktorého sídlom bol Bytčiansky zámok. Ku všetkým trom dnes vedú značené turistické trasy. Hoci hradý sú v ruinách, patria k vyhľadávaným cieľom turistických výletov, a to aj vďaka krásnemu výhľadu do okolia, ktorý ponúkajú.

Súľovský hrad

Ruiny nevelkého hradu sa nachádzajú uprostred Súľovských skál. V r. 1336 ho získal kráľovskou donáciou Eliáš, kráľovský kastelán z Budatína, ktorého možno pokladať za zakladateľa rodu Súľovských. V r. 1470 kráľ Matej Korvín (1458 - 1490) dáva súhlas, aby sa z hrádka Roháč stal hrad. V 1/2 16. stor. sa o hrad preli Podmanickovci z Považského hradu s Kostkovcami z Lietavy. R. 1550 hrad a časť panstva daroval kráľ Ferdinand I. (1526 - 1564) Sirmiensisovcom pochádzajúcim zo Srijemskej stolice obsadenej Turkami. Tento rod už ostal vlastníkom hradu až do konca jeho užívania. Hrad bol obývaný do pol. 18. stor., kedy si členovia rodu, žijúci vtedy už v pohodlnejších kaštieľoch v dedine Súľov porozdeľovali hnutelný majetok. Hrad bol strážený do r. 1780, viac sa oň už nik nestaral.

Lietavský hrad

Názov hradu pochádza buď od slovanskej bohyně Lady (Lietvy), ktorej obetisko sa tu mohlo nachádzať, alebo od riečky Rajčianky, ktorá sa kedysi volala aj Lietava. V stredoveku hrad často striedal svojich pánov. V 2. pol. 15. stor. daroval hrad kráľ Matej Korvín svojmu veliteľovi Pavlovi Kinižimu z Abova, ktorý posilnil jeho opevnenie. Od neho získali ešte pred rokom 1496 hrad do zálohu Zápoľskovci. Dni najväčšej slávy ale určite hrad prežíval za panovania Kostkovcov, ktorí hrad dostali od palatína Štefana Zápoľského a neskôr aj od Ferdinanda I. (1526 - 1564), a za panovania bytčiansko – oravskej vetvy Turzovcov. František Turzo na hrad pozval

talianskych majstrov, ktorí nielen zvýšili jeho obranyschopnosť a komfort bývania, ale ho aj obdarili mnohými maľbami a freskami. Hrad je tiež rodiskom najslávnejšieho reprezentanta tohto rodu, palatína Juraja Turzu, ktorý sa tu narodil 2. septembra 1585. Po smrti Imricha Turzu, ktorý otca prežil iba o päť rokov, začal hrad v dôsledku dedičských sporov upadať. V 17. stor. tu bol archív, v r. 1760 – 1770 ho previezli na Oravský hrad a Lietavský hrad sa už viac neudržiaval

Hričovský hrad

Po prvýkrát bol spomínaný v r. 1208 ako vlastníctvo nitrianskeho biskupstva. Potom menil majiteľov, až sa v roku 1282 za cenu uväznenia hradnej panej stal vlastníkom hradu župan Bitter z rodu Balašovcov. Im ho dočasne, tak ako aj iné hrady na Považí, zobrať Matúš Čák, čo sa nezaobišlo bez dobýjania hradu. Po jeho smrti v r. 1321 sa Balašovci opäť hradu zmocnili. Žigmund Luxemburský ho dal v r. 1424 svojej manželke Barbore, z ktorej poverenia ho spravoval Ladislav Necpalský, od r. 1436 hlavný župan Trenčianskej stolice. V r. 1439 mu však znemožnili vykonávať jeho správu husiti. V r. 1468 dostal na hrad spolu s obcami spadajúcimi do jeho panstva donáciu Blažej Podmanický. Neskôr sa dostal do rúk kráľovskej komory. Tá ho prepustila Anne Likarke, v ktorej službách hrad spravoval staviteľ z Milána Ján Kilián. V r. 1563 ho spolu s Bytčou kúpil František Turzo a obe panstvá spojil do jedného, pričom Hričov stratil význam a začal chátrať, čo ešte urýchlilo jeho vyplienenie Bočkajovými hajdúchmi v r. 1605.

Vitajte v Cieszynie

Tridsaťpäťtisícové mesto Cieszyn sa nachádza na brehu rieky Olše oproti Českému Tešínu v srdci historického Tešínskeho Sliezska v Sliezskej vojvodstve. Rozdelenie na jeho poľskú a českú časť možno nájsť vo Versailleskej zmluve z r. 1919, ktorá bola výsledkom mierových rokovaní po prvej svetovej vojne. Slovania sa tu usadili najneskôr v 7. stor. Legenda spája jeho vznik s r. 810, kedy sa tu stretli po dlhom putovaní traja bratia Bolko, Leszko a Cieszko a z radosti zo stretnutia založili mesto. Vzhľadom k skutočnosti, že mesto časť svojich dejín spadalo pod Habsburskú monarchiu, viaceré jeho budovy majú rakúske architektonické prvky, čo z neho robí nielen skvost mestskej architektúry, ale aj vyhľadávanú turistickú destináciu. Vďaka týmto črtám je mesto niekedy nazývané aj Malá Viedeň. Toto historické centrum Tešínskeho kniežatstva bolo v r. 1779 miestom podpisu mierovej zmluvy medzi siedmimi krajinami vrátane Rakúska a Pruska, ktorou sa skončila vojna o bavorské dedičstvo.

Námestie v Cieszynie

Centrálne námestie bolo vybudované koncom 15. stor. Tešínske knieža Kazimír II. predal mestu v r. 1496 dva domy za účelom novej radnice. Po požiari r. 1552, ktorý zničil značnú časť drevených stredovekých objektov, získalo námestie renesančný vzhľad, po ďalšom požiari v r. 1789 sa odelo do barokovo – klasicistického šatu. Studňa so sochou Sv. Floriána z r. 1777, ktorá je dielom Václava Donaya zo Skocowa, pripomína starý vodovod zo 16. stor. Súčasný vzhľad radnice, ktorá stále stojí na mieste pôvodných dvoch domov darovaných Kazimírom III., je zo 40. rokov 19. stor. s je dielom viedenského architekta Jozefa Kornhäusla, hoci isté stavebné úpravy sa realizovali aj v 20. stor.

Výhľad z Gory Zamkowej

Hradný vrch

Hradný vrch je historicky najstaršia lokalita v Cieszyne. Kontinuita osídlenia je dokázaná minimálne od 9. stor., keď sa hora po obsadení tohto územia vojskami Veľkej Moravy a dobytí uzemia od slovanského kmeňa Holasicov, stala významným administratívnym aj duchovným centrom. Pozostatky stredovekého hradu, obnovená Rotunda sv. Mikuláša z 11. – 12. stor., ako aj lovecký zámok Habsburgovcov zo začiatku 19. stor. dokazujú kontinuitu jej významu v ďalších storočiach. Zrenovovaná Piastovská veža, jedna z pôvodne štyroch hradných veží, ktoré tvorili súčasť hradu v 13. – 17. stor., je dnes prístupná turistickej verejnosti a slúži ako rozhľadňa.

Rotunda Svätého Mikuláša

Románska rotunda v Cieszynie je najstaršou a najcennejšou pamiatkou Tešínska. Bola postavená na prelome 11. – 12. stor. Je postavená z lámaného kameňa a vápenca. Bola budovaná pre náboženské účely, ale v čase obliehania hradného areálu slúžila tiež ako miesto posledného odporu obrancov, keďže spočiatku tu bola jedinou kamennou stavbou s dostatočne hrubými múrmi. Na východnej strane je k rotunde pristavaná polkruhová apside. Na západnej strane je vybudovaná empora stojaca na troch arkádach. Schody na emporu vedú vo vnútri múru rotundy.

Rotunda najprv plnila rolu sídla cirkevnej správy Tešínskeho kniežatstva, neskôr plnila úlohy hradnej kaplnky. Do pol. 13. stor. bol pri nej cintorín, kde bola pochovávaná tešínska aristokracia. V 14. stor. bola rotunda prestavaná, v r. 1484 ju ale čiastočne zničil požiar. V 19. stor. bola spolovice zasypaná zeminou a premenená na romantický pavilón. Pôvodný románsky vzhľad dostala v r. 1950 – 1955. Každoročne 6. decembra (na Sv. Mikuláša) sa tu odbavujú omše. Vďaka dobrej akustike sa v rotunde tiež konajú rôzne koncerty.

Píastovská veža

Ide o jedinú zachovanú obrannú vežu patriacu pôvodne do sústavy štyroch veží, ktoré spolu s hradbami tvorili obranný systém Hradu tešínskych kniežat na Hradnom vrchu v Cieszynie. Nachádza sa v severozápadnej časti hradného areálu. Veža

bola pôvodne postavená v gotickom slohu v 1/2 14. stor. z lámaného kameňa a kamenných blokov. Má štvoruholníkový pôdorys a celkovú výšku 24 m. Je podpivničená, hoci pivnice sú dnes čiastočne zasypané. Dobudovaná bola v 15. stor., neskôr prestavovaná v 18., 19. a 20. stor. Je považovaná za symbol Cieszyna, svedectvo jeho Piastovskej histórie a kontroly Poľska nad riekou Olše

Objavte Stredozem v slovensko – poľskom pohraničí

Dielo J.R.R. Tolkiena je nepopierateľne atraktívnym čítaním (a v sfilmovanej podobe tiež sledovaním) pre mladých ľudí nielen vo svete, ale aj na Slovensku a v Poľsku. Tento významný anglický jazykovedec a prekladateľ ranostredovekých písomností sa často nechal inšpirovať tým, čo našiel v starých ságach, povestiach, mytológii a spevoch. Spomeňme mená trpaslíkov z Hobita, čarodejníkov Gandalfa a Radagasta, či meno samotného hobita Froda. Okrem dejín raného stredoveku sa inšpiroval aj obdobím expanzie Osmanskej ríše do východnej a strednej Európy. Táto epocha nezmazateľne poznačila aj dejiny slovensko – poľského prihraničného územia a niet divu, že môžeme nájsť viaceré paralely medzi našou históriou a Tolkienovým dielom. Ponorte sa spolu s nami do Stredozeme v slovensko – poľskom pohraničí.

Drak Šmak a Šarkania diera v Súľovských skalách

Dračia mytológia nebola vlastná iba západnej Európe. Aj my sme mali svojich drakov a smelých junákov, ktorí ich dokázali poraziť. V blízkosti Bytče sa nachádzajú malebné Súľovské skaly s množstvom fantastických skalných útvarov, pripomínajúcich rôzne veci a postavy, či už reálne alebo bájne. Nachádzajú sa tu tiež dve jaskyne, z ktorých jednou je prírodná pamiatka Šarkania diera. Je opradená mnohými rozprávkami a povestami, pričom vo viacerých z nich vystupuje drak, podobný Tolkienovmu Šmakovi. V jednej povesti sa dokonca spomína pohanský kráľ Rhadagaist. Jeho meno nie je úplne vymyslené, ale pripomína predkresťanského boha Radegasta/Radhošta, ktorého meno bolo aj inšpiráciou pre meno jedného z Tolkienových čarodejníkov.

Starobyľý Brest hrabolistý v Makove

Kult stromov zvýraznil Tolkien vo svojom diele hneď na viacerých miestach. Spomeňme aspoň starú vrbu, ktorá uväznila hobitov pri ich úteku z kraja, spoločenstvo Entov z Fargornského lesa, či starý biely strom v Minas Tirith. Autora inšpirovala ho keltská, anglosaská a tiež severská mytológia. Aj pre život a predstavy starých Slovanov mali stromy a les veľký význam. Dub zasvätili bohovi hromu Perúnovi. Lipu zas bohyni Lade. Do buka nielen Slovania radi vyrezávali svoje runy, od toho ruské slovo „bukva“ ale aj anglické „book“. Brest sa zas často vysádzal ako hraničný strom. V katastri neďalekej kysuckej obce Makov sa nachádza vzácny brest hrabolistý, ktorého vek sa odhaduje na vyše 400 rokov. Obvod jeho kmeňa pri koreni je 1 180 cm a vo výške 1,3 m je 590 cm.

Šebastián Bornemisa – pán Súlovského hradu

Po značenom náučnom chodníku z obce Súľov vedúcom Národnou prírodnou rezerváciou Súľovské skaly môžeme dostať k ruinám stredovekého Súľovského hradu. V r. 1550 hrad a časť panstva daroval kráľ Ferdinand I. Šebastiánovi Bornemisovi z rodu Sirmiensis, ktorý sa zapojil do obliehania Viedne v r. 1529 na strane Turkov ako veliteľ Sulejmanovho riečného loďstva na Dunaji. Prešiel ale na stranu Ferdinanda, ktorý sa mu za to odmenil vyznamenaním. Ide o tú istú bitku, pri ktorej si vraj Tolkienov predok kedysi vyslúžil od Turkov prídomek Tollkühn, čo znamená bláznivo/nebezpečne odvážny. Či bol Bornemisov skutok motiváciou pre Tolkienov príbeh o strate Sauronovho loďstva pri obliehaní Minas Tirith, sa dokázať nedá. Ale to, že bitka pri Viedni z r. 1529 ovplyvnila Tolkienov opis obliehania pevností v Pánovi prsteňov, dnes nespochybňuje nik.

Jan Sobieski a Rohanská marka

Keď sa poľský kráľ Ján III Sobieski vracal z úspešného ťaženia na pomoc Turkami obliehanej Viedni v r. 1683, zastavil sa aj v Cieszyne. Pri príležitosti dvojstého výročia Sobieskeho víťazstva mu bola na námestí odhalená pamätná tabuľa, ktorá znie: „Na žiadosť svätého otca a pokorné úpenlivé prosby rímskeho cisára Nemecka Ján III Sobieski s poľskými rytiermi prichádza k dva mesiace Turkami obliehanej Viedni, ktorú opustili jej spojenci, a po troch dňoch ako vrchný veliteľ spojeneckých vojsk dňa 12. októbra 1683 ničí turecké sily. Poľský kráľ zachraňuje Nemecko i kresťanstvo.“ Sobieski sa stal poľským kráľom najmä vďaka úspešnej obrane Poľska pred rozpínavosťou Osmanskej ríše. Jeho dvadsaťtisícová jazda, ktorá prišla do Viedne bojovať proti osmanskej armáde, bola inšpiráciou pre Tolkienove kráľovstvo koní – Rohan. V posledných desaťročiach 17. stor. bola poľská husárska jazda vnímaná v Európe ako najväčšia jazda vôbec.

Palatín Juraj Turzo a správcovia Gondoru

Tak, ako môžeme nájsť paralely medzi Rohanom a Poľskom, môžeme identifikovať aj mnohé podobnosti medzi Uhorskom v čase Osmanskej okupácie a Tolkienovým Gondorom. Aj ten bol sčasti podmanený Mordorom a jeho nezávislosť sa opierala o reťaz pevností na rieke Anduina (Dunaj v prípade Uhorska). Podobnosť spočívala aj v skutočnosti, že tak ako Gondor, aj Uhorsko, podriadené rakúskym Habsburgovcom, túžobne očakávalo po stáročia návrat svojho vlastného kráľa. Zem v zastúpení panovníka spravoval najvyšší funkcionár – palatín. Jedným z najvýznamnejších palatínov v čase tureckého nebezpečenstva bol Juraj Turzo, pán Oravy a Bytče. Osobne sa zúčastnil viacerých bitiek a ako palatín sa zaslúžil o zvýšenie obranyschopnosti uhorského pevnostného systému na juhu dnešného Slovenska.

A ešte oveľa viac....

Takýchto podobností medzi dejinami slovensko – poľského pohraničia a postavami, udalosťami a lokalitami v diele J.R.R. Tolkiena sa nachádza viac. Vedeli ste

napríklad, že viacerí historici situujú Temnohvozď (Mirkwood) k hornému toku rieky Visly, teda do blízkosti našej hranice? Vychádzajú zo starej severskej ságy, podľa ktorej sa tu odohrala bitka medzi Vislanmi a Atilovými Hunmi. A vedeli ste, že Tolkienov medvedí človek sa v prvej verzii jeho Hobita volal „Medwed“ a nie „Beorn“? Čarovné kamene, studničky, či stromy tiež nechýbali v náboženských predstavách starých Slovanov. Hoci pri ich opise nemusel Tolkien čerpať zo slovenskej mytológie, keďže ich našiel aj u domácich Keltov a Anglosasov, je dobré vedieť, že ich môžeme nájsť aj u nás doma. A pri návšteve Cieszyna tiež nezabudnite navštíviť Studničku troch bratov, ktorá pripomína ich bájne stretnutie na tomto mieste v r. 810. Možno Vám pripomenie zrkadlo Galadriel, čarovnú studničku z Pána prsteňov. Je dobré pamätať si, že studničky mali aj pre Slovanov magickú moc vrátane možnosti čítania budúcnosti z ich hladiny. Tam môžeme hľadať pôvod slovných spojení ako „studnica múdrosti“, „hľadať prameň poznania“, či „nechať pravdu vyplávať na povrch“. Naše vlastné dejiny sú rovnako bohaté ako história iných častí Európy. Mnoho sa z minulosti prenieslo aj do dnešných dní, hoci si to možno nie vždy uvedomujeme. O čo viac sa ale o ňu začneme zaujímať, o to viac nás dokáže prekvapiť novými zaujímavosťami a prezradiť nám veľa o nás samých.

Sobieski tabuľa

Brest v Makove

Treść:

Słowo burmistrza	3
Bytča –miejsce, które oddycha historią	4
Rodzina Turzo	6
Zamek w Bytčy	8
Pałac Weselny w Bytčy	10
Rzymskokatolicki Kościół Wszystkich Świętych	12
Rynek Republiki Słowackiej	14
W okolicy Bytčy	16
Trzy zamki w Súľovskich Wierchach	18
Zamek Súľovski	18
Zamek Lietavski	20
Zamek Hričovski	20
Witajcie w Cieszynie	22
Rynek w Cieszynie	24
Wzgórze Zamkowe	26
Rotunda św.Mikołaja	28
Wieża Piastowska	30
Odkrycie śródziemnie na słowacko-polskim pograniczu	32
Smok Šmak i Šarkania Jaskinia w Skałach Súľovskich	34
Stary więz popolit w Makove	36
Šebastián Bornemisa – pan Zamku w Súľovie	36
Jan Sobieski i Rohanská marka	38
Palatyn Juraj Turzo i zarządcy Gondoru	38
I jeszcze wiele więcej	40

Bytča – miasto, które oddycha historią.

Witajcie w mieście, które już podczas pierwszej wizyty oczaruje Was swoim urokiem. Chociaż ze swoimi obywatelami nie należy do największych miast Słowacji, każdy zwróci uwagę na centrum historyczne pełne bogatej historii tego miasta. Przez dolinę rzeki Váh, na brzegach której rozpościera Bytča, od niepamiętnych czasów prowadził ważny szlak handlowy, co naturalnie pomogło w rozwoju miasta i kontaktach z pozostałym światem. Znaczenie tej drogi handlowej podnosili flisacy, którzy przez wieki spławiali po rzece Váh nie tylko drzewo ale także towary jak smalec, masło, bryndzę, żelazo i miedź, sól (głównie z polskiej Wieliczki), produkty rolne, płody leśne, kołki do krzewów winorośli, produkty z oleju i szafranu. Złotymi latami miasta Bytča można bezsprzecznie nazwać okres od drugiej połowy 16. wieku do pierwszych dziesięcioleci 17. Wieku, kiedy historia miasta była ściśle związana z jednym z najwybitniejszych szlacheckich rodów węgierskich – rodziny Thurzo.

Ród Thurzo

Pierwsze wyraźne sukcesy dla rodu osiągnął pochodzący z Levic Jan Thurzo (1437 – 1508). Swój majątek powiększył handlem i jako przedsiębiorca w górnictwie w Polsce, gdzie Krakowskie Towarzystwo Handlowe, którego był członkiem rozwijało interesy stosując w górnictwie metodę odciągania srebra z rud miedzi przy pomocy polskiego ołowiu. Do historii regionu Horné Považie rodzina Thurzo weszła w 1556 roku. W okresie ich panowania na licznych górnotrenczyńskich włościach i na Orawie wybuchały na Węgrzech liczne powstania szlacheckie skierowane przeciwko Habsburgom, wojna z Turkami, renesans i reformacja. Członkowie orawsko – bytciańskiej gałęzi tego rodu, František, Juraj i Imrich Thurzo byli aktywnymi uczestnikami tych wydarzeń w Europie Środkowej a ich postacie, są związane ze wszystkimi, przytoczonymi tu tematami.

Zamek w Bytči

Został zbudowany w latach 1571 – 1574 na starych fundamentach gotyckiego zamku wodnego, do którego właściciele należeli Pongrácovci i Podmaniccy. Rok rozpoczęcia budowy i nazwisko budowniczego Františka Thurzo znajduje się na portalu nad wejściem między herbami rodów Thurzo i Zrńskich. Budowę powierzono mistrza budowlanego Giovanni Kilian z Milanu. Jest to masywny, kwadratowy budynek z okrągłymi wieżami w narożach. W środku północnego skrzydła znajduje się kwadratowa, sześciopiętrowa wieża z renesansową dekoracją wykonaną techniką sgraffito. Arkady na wewnętrznym dziedzińcu są ozdobione malowidłami osobistości historycznych, wliczając władców węgierskich i europejskich i bohaterów mitologii antycznej. Malowidła te powstały dzięki rodzinie Esterházy, do której należał pałac od 1624 roku. Kolejnymi właścicielami była rodzina Popperów. Dzisiaj znajduje się tam Archiwum Państwowe.

Pałac Weselny w Bytči

Jest to jedyny w swoim rodzaju obiekt na Słowacji. Został zbudowany przez Juraja Thurzo v 1601. roku. Ten dwupiętrowy budynek o kształcie prostokąta z wymiarami 30m x 13,8m został zbudowany na nadworzu Zamku w Bytči. Dekoracyjne szczegóły wraz z oramowanymi sztukaturą oknami potwierdzają, że pałac był dziełem włoskich mistrzów. Włoski mistrz Andrej Pocabello odnowił jego piękno jak i piękno samego kasztelu po grabieżach wojsk hajduków w 1605 roku, podczas powstania Štefana Bočkaja skierowanego przeciwko Habsburgom, które Thurzo nie poparł i chociaż był protestantem to został po stronie katolickiego dworu cesarskiego. W późniejszym okresie Pałac służył jako magazyn soli, którą tratwami po drodze rzecznej przywożono z Polski oraz dla innych towarów. W latach 2007 – 2009 Samorządowy Kraj Žilinský kompletnie zrekonstruował pałac. Prace restauratorskie przebiegały pod kierownictwem akad. Malarza Mária Flaugnatti. Dzisiaj znowu służy do organizacji wesel, wystaw i wydarzeń kulturowych. Napis na portalu wejściowym potwierdza, że Thurzo zbudował go rzeczywiście dla organizacji wesel swoich ukochanych córek /... pro solemitate nvyptiarvm charissimarvm filiarvm svarvm.../.

Rzymskokatolicki Kościół Wszystkich Świętych

Ten pierwotnie gotycki, średniowieczny kościół został przebudowany na styl renesansowy za panowania Juraja Turzu. Została zrobiona przebudowa świątyni i osadzono nowe okna z bogatszym kamiennym wypełnieniem. Na kamiennym, głównym portalu kościoła znajduje się napis „Boże potężny, Tobie poświęcam, poruszony świętą gorliwością ten dom. Niech lud tu słucha, prawdziwa wiara niech świeci na drodze do Anno Domini 1590.“ W krypcie kościoła zostały pochowane szczątki kaznodziei i nauczyciela Eliáša Láni. Początkowo był tu pochowany także Juraj Turzo, jednak później jego szczątki przeniesiono na Zamek Orawski. W 1611 Juraj Turzo dał dolnokubińskim ludwisarzom odlać nowy dzwon. Z Dolnego Kubína dzwon został przewieziony na tratwie.

Rynek Słowackiej Republiki

Historycznym duchem miasta Bytča można się rozkoszować szczególnie na niedawno odnowionym rynku, który wraz z przyległymi uliczkami tworzy strefę zabytkową. Pochodzi ze średniowiecza. Przez rynek przepływa potok Petrovička, który wlewa się do rzeki Váh. W przeszłości nawet to miejsce nie oparło się pożarom. Z oryginalnych domów mieszczańskich zachowały się tylko kamienne piwnice z kolebkowymi sklepieniami, świadczące o oryginalnym średniowiecznym pochodzeniu pojedynczych obiektów. Do tej pory w niektórych miejscach można zobaczyć renesansowe sklepienia z lunetami i pruskimi barokowymi łukami z rozszerzonymi wzorami sztukaterii.

W okolicy Bytči...

Nie tylko samo miasto, ale także jego okolica jest bogata w piękno przyrody i atrakcji turystycznych. Na północ od miasta znajduje się pasmo górskie Javorníky u podnóża którego znajduje się mnóstwo malowniczych wiosek z bogatą historią druciarstwa. Po grzebieniach Javorníków prowadzi atrakcyjna trasa wzbogacona o dzieła artystów zaprzyjaźnionych z Javorníkami. Na południe od Bytči rozpościerają się Súľovské Wierchy. Turyści mogą tu odwiedzić wiele atrakcyjnych miejsc wliczając Súľovské Skály, Súľovski Zamek i jaskinię Šarkania Diera.

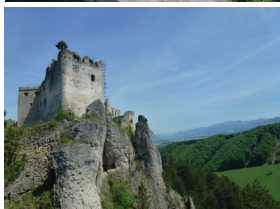
Trzy zamki w Súľovskich Wierchach

Łańcuch górski Súľovskich Wierchów stworzył odpowiednie warunki do budowy licznych grodzisk i zamków. Do dnia dzisiejszego zachowały się ruiny trzech zamków – Súľovskiego Zamku, Hričovskiego zamku i Lietavskiego Zamku. Ostatnie dwa wchodziły w skład bytčianisko – lietavskiego majątku rodziny Thurzo,

którego główną siedzibą był Zamek w Bytči. Do wszystkich trzech wymienionych zamków prowadzą dzisiaj oznaczone chodniki turystyczne. Chociaż z zamków pozostały tylko ruiny to i tak należą do najpopularniejszych celów wycieczek turystycznych, głównie dzięki przepięknym widokom na okolice jaki oferują.

Súľovski Zamek

Ruiny tego niewielkiego zamku znajdują się wśród Súľovskich Skał. W 1336 roku uzyskał go w ramach królewskiej darowizny Eliáš, kasztelan królewski z Budatína, którego można brać za założyciela rodu Súľovskich. W 1470 roku król Maciej Korwin (1458 - 1490) wydał zgodę aby pałacyk Roháč stał się zamkiem. W połowie 16 wieku o zamek wiodły liczne spory rodziny Podmanických z Považského Zamku i Kostków z Lietavy. W 1550 roku zamek i część jego włości podarował król Ferdynand I. (1526 - 1564) rodzinie Sirmiensis pochodzącej ze Sremskiej stolicy, którą zajęli Turcy. Zamek był własnością tego rodu aż do końca jego używania. Jeszcze do pzołowy 18 wieku zamek był zamieszkały, wtedy żyjący członkowie rodu przeprowadzili się do wygodniejszych kaszteli we wsi Súľov i podzielili majątek. Zamek był chroniony do 1780 roku, później już nikt się nim nie zajmował.

Zamek Lietavski

Nazwa zamku pochodzi prawdopodobnie od słowiańskiej bogini Lady (Lietvy), której ołtarz ofiarny mógł się tu znajdować lub od rzeki Rajčianky, którą kiedyś nazywano Lietava. W średniowieczu zamek czę sto zmieniał swoich panów. W drugiej połowie 15 wieku król Maciej Korwin darował zamek swojemu dowódcy Pavlovi Kinižimu z Abova, który wzmocnił mury obronne. Jeszcze przed rokiem

1496 od tego samego króla zamek jako lenno otrzymali Zápolscy. Dni największej sławy zamku przypadają na panowanie rodziny Kostkowców, którzy zamek otrzymali od palatyna Štefana Zápolskiego a później także od Ferdynanda I. (1526 - 1564) oraz za panowania bytčiansko – orawskiej gałęzi rodu Thurzo. František Thurzo zaprosił na zamek włoskich mistrzów, którzy nie tylko poprawili obronność i komfort dla jego mieszkańców, ale także obdarzyli go licznymi freskami i malunkami. Zamek jest także miejscem narodzin najślawniejszego przedstawiciela tego rodu, palatyna Juraja Thurzo, który się tu urodził 2. września 1585. Po śmierci Imricha Thurzo, który przeżył ojca tylko o pięć lat zamek zaczął upadać, głównie w wyniku sporów o dziedzictwo. W 17 wieku znajdowało się tu archiwum ale w latach 1760 – 1770 przewieziono je na Zamek Oravski i Zamek Lietawski już się nie utrzymywał.

Zamek Hričovski

Po raz pierwszy był wspomniany w 1208 roku jako majątek nitrzańskiego biskupstwa. Potem zmieniał właścicieli, aż w roku 1282 w zamian za uwięzienie pani zamku jego właścicielem stał się żupan Bitter z rodu Balašovcův. Na krótki czas, tak jak i inne zamki w regionie Považie, został zabrany przez Matúša Čáka, co nie obyła się bez zdobywania zamku. Po jego śmierci w 1321 roku zamek wrócił do rąk rodziny Balašovcův. W 1424 roku Zygmunt Luksemburski podarował go swojej małżonce Barbarze, na polecenie której zamkiem zarządzał Ladislav Necpalský, pełniący od roku 1436 stanowisko głównego żupana Trenczyńskiego państwa. W 1439 roku husyci przeszkodzili mu w dalszym zarządzaniu. W 1468 roku zamek wraz z przylegającymi wsiami otrzymał w darze Blažej Podmanický. Później trafił do rąk Królewskiej Izb. Ta go odstąpiła Anne Likarke, w jej służbach zamkiem zarządzał budowniczy z Milana Ján Kilián. W 1563 wraz z Bytčą kupił go František Thurzo i połączył tym dwa majątki do jednego, ale Hričov stracił swoje znaczenie i zaczął upadać. Upadek przyspieszyło splądrowanie zamku przez hajduków d Bočkaja w 1605 roku.

Witajcie w Cieszynie

Trzdziesięcioletnie miasto Cieszyn znajduje się na brzegu rzeki Olzy na przeciwko Czeskiego Cieszyna, w sercu historycznego Śląska Cieszyńskiego w Województwie Śląskim. Podział miasta na czeską i polską część nastąpił w wyniku Zmowy Wersalskiej z 1919 roku, która była rezultatem rozmów pokojowych po pierwszej wojnie światowej. Słowianie osiedlili się tu już w 7 wieku. Legenda łączy powstanie miasta z rokiem 810, kiedy po długich wędrówkach spotkali się tu trzej bracia Bolko, Leszko i Cieszko a z radości ze spotkania postanowili założyć w tym miejscu miasto. Ze względu na fakt, że przez większą część swojej historii miasto było związane z panowaniem Habsburskiej monarchii, większość zabytkowych budynków ma elementy austriackiej architektury, dzięki czemu są nie tylko skarbem miejskiej architektury ale także popularną atrakcją turystyczną. Dzięki tym cechom miasto jest często nazywane Małym Wiedniem. To zabytkowe centrum Księstwa Cieszyńskiego było w 1779 rokiem miejscem podpisu Umowy pokojowej między siedmioma państwami, wliczając Austrię i Prusy kończącej wojnę o dziedzictwo bawarskie.

Rynek w Cieszynie

Centralny rynek został zbudowany pod koniec 15 wieku. Cieszyński książę Kazimierz II sprzedał w 1496 roku miastu dwie kamienice pod budowę nowego Ratusza. Po pożarze w 1552 roku, który zniszczył znaczną część drewnianych, średniowiecznych obiektów, rynek uzyskał renesansowy wygląd a po kolejnym pożarze w 1789 roku miały już wszystkie cechy barokowo – klasycystyczne. Studnia z rzeźbą św. Floriana, dzieło Wacława Donaya ze Skoczowa, przypomina stary wodociąg z 16 wieku. Aktualny wygląd Ratusza, który stale wznosi się na miejscu dwóch domów darowanych Kazimierzem III pochodzi z 40 lat XIX wieku i jest dziełem wiedeńskiego architekta Jozefa Kornhäusla, niektóre prace budowlane zostały zrealizowane także w XX wieku.

Wzgórze Zamkowe

Wzgórze Zamkowe jest najstarszym historycznym miejscem w Cieszynie. Stałe osiedlenie zostało udowodnione już od minimalnie 9 wieku, kiedy po zajęciu wzgórza przez wojska Wielkiej Morawy i zdobyciu tych ziem od słowiańskiego plemienia Holasiców, miejsce to stało się ważnym administracyjnym i duchowym centrum. Resztki średniowiecznego zamku, odnowiona Rotunda św. Mikołaja z 11-12 wieku oraz pałacyk Myśliwskiej Habsburgów z początku 19 wieku świadczą o ważnej pozycji zajmowanej przez kolejne stulecia. Odnowiono Wieżę Piastowską, jedyną zachowaną z oryginalnie czterech wieży zamkowych, które były częścią Zamku w 13-17 wieku, jest dzisiaj dostępna dla ogółu i służy jako wieża widokowa

Rotunda świętego Mikołaja

Romańska rotunda w Cieszynie jest najstarszym i najcenniejszym zabytkiem Śląska Cieszyńskiego. Została zbudowana na przełomie 11. – 12. wieku. Wzniesiono ją z łamanego kamienia i wapienia. Powstała w celach sakralnych ale w czasach oblężenia arealu zamkowego służyła jako ostatnie miejsce oporu obrońców, ponieważ początkowo była jedynym kamiennym obiektem z wystarczająco grubymi murami. Ze wschodniej strony do rotundy została dobudowana półokrągła apsyda. Z zachodniej strony dobudowano emporę opierającą się na dwóch arkadach. Schody na galerię prowadzą wewnątrz murów rotundy.

Rotunda pełniła najpierw rolę kościelnego urzędu Księstwa Cieszyńskiego, później była wykorzystywana jako kaplica zamkowa. Do połowy 13 wieku znajdował się przy niej cmentarz, gdzie miejsce ostatniego spoczynku znajdowała cieszyńska arystokracja. W 14 wieku rotundę przebudowano, w 1484 roku częściowo zniszczył ją pożar. W 19 wieku została do połowy zasypana ziemią i zmieniona na romantyczny pawilon. Oryginalny romański wygląd uzyskała w latach 1950 – 1955. Każdą 6 grudnia (na św. Mikołaja) odbywają się tu msze. Dzięki dobrej akustyce w Rotundzie odbywają się koncerty.

Wieża Piastowska

Jedyna zachowana wieża należąca do systemu czterech wieży, które wraz z murami obronnymi tworzyły system fortyfikacyjny Zamku Książąt Cieszyńskich na Wzgórzu Zamkowym w Cieszynie. Znajduje się w północnozachodniej części arealu zamkowego. Wieża była oryginalnie wybudowana w połowie 14 wieku w gotyckim stylu z łamanego kamienia i kamiennych bloków. Ma kwadratowy kształt i wysokość 24 m. Jest podpiwniczona, chociaż piwnice są częściowo zasypane. Została dobudowana w 15 wieku a później przebudowywana w 18, 19 i 20 wiekach. Jest uważana za symbol Cieszyna, świadectwo Piastowskiej historii i kontroli Polski nad rzeką Olzą.

Odkrycie Śródziemie na słowacko-polskim pograniczu.

Dzieło J.R.R. Tolkiena jest bezsprzecznie atrakcyjną lekturą (a w filmowej wersji

także widowiskiem) dla młodych ludzi w całym świecie, także w Polsce i na Słowacji. Ten znany angielski językoznawca i tłumacz wczesno-średniowiecznych pism, często inspirował się tym, co znalazł w starych sagach, powieściach, mitologii i pieśniach. Wspomnijmy imiona krasnali z *Hobbita*, czarodziejów Gandalfa i Radagasta, czy imię samego hobbita Froda. Oprócz historii wczesnego średniowiecza inspirował się dziejami najazdu Osmańskie Rzeszy do Wschodniej i Środkowej Europy. Ta epoka zostawiła trwałe ślady w historii słowacko-polskich terenów przygranicznych i nie ma się co dziwić, że możemy znaleźć liczne podobieństwa między naszą historią a dziełem Tolkiena. Spróbujcie się wraz z nami zagłębić do Śródziemia na słowacko-polskim pograniczu. .

Smok Šmak i jaskinia Šarkania Diera w Súľovskich Skalach.

Smocza mitologia nie była charakterystyczna tylko dla Europy Zachodniej. Także u nas były smoki i śmiali junacy, którzy potrafiли je pokonać. W pobliżu miasta Bytča znajdują się malownicze Súľovské Skály z mnóstwem fantastycznych form skalnych, przypominających różne przedmioty lub postacie, realne lub bajkowe. Znajdują się tu także dwie jaskinie, z których jedna jest zabytkiem przyrody i nazywa się Šarkania Diera. Jest znana z licznych bajek i legend w których występuje smok, podobny do smoka Šmaka z dzieł Tolkiena. W jednej z legend nawet wspominany jest pogański król Rhadagaist. Jego imię nie jest tak całkowicie wymyślone, ale przypomina przedchrześcijańskiego boga Radegasta/Radhošťa, którego imię było inspiracją dla imienia jednego z Tolkienowych czarodziejów.

Stary wiąz w Makove

Kult drzew Tolkien podkreślał w swoich dziełach w kilku miejscach. Wspomnijmy starą wierzbę, która uwięziła hobbitów podczas ich ucieczki z kraju, wspólnotę Entów z lasu Fargornskiego czy stare, białe drzewo w Minas Tirith. Autora inspirowała celtycka, anglosaska i skandynawska mitologia. Podobnie w życiu starych Słowian drzewa i lasy miały wielkie znaczenie. Dąb był poświęcony bogowi piorunów Perunowi a lipa bogini Ladzie. Na bukach nie tylko Słowianie wycinali swoje runy, od tego powstało rosyjskie słowo „bukva„ i angielskie „book„. Wiaz był często wysadzany jako drzewo graniczne. W katastrze pobliskiej miejscowości Makov znajduje się cenny wiaz, którego wiek jest oceniany na ponad 400 lat. Obwód jego pnia wynosi 1 180 cm a na wysokości 1,3 m wynosi 590 cm.

Šebastián Bornemisa – pan Zamku Súľovskiego

Po oznaczonym chodniku turystycznym ze wski Súľov wiodącym przez Narodowy rezerwat Przyrodniczy Súľovské Skály można dostać się do ruin średniowiecznego Zamku Súľovskiego. W 1550 roku zamek i część majątku podarował król Ferdynand I. Šebastiánowi Bornemisowi z rodu Sirmiensis, który początkowo włączył

się do oblegania Wiednia w 1529 roku po stronie Turków jako dowódca Sulejmanowej Rzecznej Marynarki Wojskowej. Przeszedł na stronę Ferdynanda, który mu za to odpłacił się odznaczeniem. Chodzi o tą samą bitwę, podczas której podobno przodek Tolkiena otrzymał od Turków przydomek Tollkühn, co znaczy szalenie/niebezpiecznie odważny. Nie da się udowodnić czy czyn Bornemisa był motywacją dla Tolkiena w historii o stracie Sauronowej Marynarki Wojskowej podczas oblegania Minas Tirith. Ale to że bitwa pod Wiedniem w 1529 r. wpłynęła na opis Tolkiena oblegania fortecy Panów Pierścienia, jest sprawą niepodważalną. Jan Sobieski i Rohanská marka

Kiedy polski król Ján III Sobieski w 1683 roku wracał ze zwycięskiej wyprawy spod obleganego przez Turków Wiednia zatrzymał się także w Cieszynie. Z okazji dwóstulecia rocznicy zwycięstwa sobieskiego na rynku została odsłonięta tablica pamiątkowa ze słowami: „Na prośbę ojca świętego i pokorne prośby rzymskiego cesarza Niemiec Ján III Sobieski z polskimi rycerzami przybywa do obleganego przez dwa miesiące przez Turków Wiednia, który opuścili jego sojusznicy a po trzech dniach jako główny dowódca wojsk sojusznicznych dnia 12 października 1683 niszczy tureckie siły. Polski król ratuje Niemcy i chrześcijaństwo.” Sobieski stał się polskim królem głównie dzięki zwycięskiej obronie Polski przed najazdami Osmackiej Rzeszy. Jego dwudziesto tysięczna konnica, która przybyła pod Wiedeń walczyć z osmańskim wojskiem była inspiracją dla królestwa koni – Rohan Tolkiena. W ostatnich dziesięcioleciach 17 wielu polska husaria była uważana ogólnie za największe wojsko konne.

Palatyn Thurzo i zarządcy Gondoru.

Tak, jak możemy znaleźć podobieństwa między Rohanem a Polską, możemy znaleźć liczne podobieństwa między Węgrami w okresie osmańskiej okupacji i Gondorem Tolkiena. Ten także był częściowo podbity przez Mordor a jego suwerenność opierała się o łańcuch warowni na rzece Anduina (Dunaj w przypadku Węgier). Podobieństwo spoczywa w tym, że tak jak i Gondor Węgry były podporządkowane austriackim Habsburgom i przez stulecia żyło nadzieją powrotu swojego własnego króla. Podległymi ziemiami w zastępstwie króla zarządzał najwzwyższy funkcjonariusz-palatyn. Jednym z najbardziej znaczących palatynów w czasach tureckich najazdów Juraj Thurzo, pan Orawy i Bytczy. Osobiście brał udział w licznych bitwach a jako palatyn miał duże zasługi w polepszeniu obronności węgierskiego systemu fortyfikacji na południu dzisiejszej Słowacji.

I jeszcze wiele więcej....

Takich podobieństw między historią słowacko-polskiego pogranicza a postaciami, wydarzeniami i opisem miejsc w dziełach J.R.R. Tolkiena jest o wiele więcej. Czy wiedzieliście na przykład, że liczni historycy umiejscawiają Mroczną Puszcza (Mirkwood) w górnym nurcie rzeki Wisły, czyli w pobliżu naszej granicy? Według starej, skandynawskiej sagi właśnie tu odbyła się bitwa między Wiślanami a

Hunami Atily. Wiedzieliście, że człowiek-niewieźd Tolkiena w pierwszej wersji Hobbita nazywał się „Medwed” a nie „Beorn”? Czarodziejskie kamienie, studzienki i drzewa często pojawiały się w wierzeniach Słowian. Choć podczas ich opisu Tolkien nie musiał czerpać ze słowiańskiej mitologii, ponieważ podobne zjawiska pojawiały się u Celtów i Anglosasów dobrze wiedzieć że możemy je znaleźć także w rodzimych źródłach. Odwiedzając Cieszyn nie zapomnijcie Studzienkę Trzech Braci , która przypomina ich legendarne spotkanie w 810 roku, właśnie w tym miejscu. Może przypomni Wam to lustro Galadriel, czarodziejską studzienkę Władcy Pierścieni. Dobrze pamiętaś, że studnie miały dla Słowian magiczną moc wraz z możliwością wróżenia przyszłości z ich taflí . Tam możemy szukać korzeni słownych połączeń typu „studnia mądrości“, „szukać źródło wiedzy“, czy „prawda wypłyne na powierzchnię“. Nasza własna historia jest tak samo bogata jak historia innych części Europy. Wiele z przeszłości przeniosło się także do teraźniejszości, chociaż nie zawsze sobie to uświadamiamy. Im więcej będziemy się interesować historią, tym więcej nas zaskoczy nowymi ciekawostkami i zdradzi nam wiele o nas samych.

Obsah po anglicky

Bytča - the town than can boast of its history.

The Turzo family

Bytča Castle

The Wedding Palace in Bytča

Roman - Catholic Church of All Saints

Square of the Slovak Republic

In the surrounding of Bytča.....

Three castles in Súľovské vrchy hills

Súľov Castle

Lietava Castle

Hričov Castle

Welcome to Cieszyn

The Cieszyn Square

Castle Hill

St. Nicolas Chapel

The Piast Tower

Discover the Middle-earth in Slovak – Polish borderland

Dragon Smaug and Šarkania diera cave in the Súľovské skaly rocks

An antient Elm in Makov

Sebastian Bornemisa – the lord of Súľov Castle

Jan Sobieski and the Rohan Mark

Palatine Juraj Turzo and administrators of Gondor

And much more....

Bytča - the town than can boast of its history.

Welcome to the city which overcomes you by its historical charm at the first visit. Though it doesn't belong to the biggest Slovak cities as to the number of its inhabitants, its historical centre reveals this town's rich history to everybody. From time immemorial an important trade route led through the valley of the Váh River, on the banks of which Bytča is situated. This fact naturally supported the development of the town and its contacts with the outside world. The importance of this trade route was raised by raft men, who rafted down the river transporting wood as well as other commodities such as lard, butter, goat cheese, iron and copper, salt (mainly from Polish Wieliczka), agricultural products, berries, bars into vineyards, hoops for barrels, as well as oil and herb products. The gold age of Bytča was with no doubt the second half of 16th century and the first decades of 17th century when the history was linked with one of the most important Hungarian noble families – The Turzo family.

The Turzo family

The first more significant successes of this family were achieved by Ján Turzo, Levoča's native (1437 – 1508). He increased his wealth as a trader and mining entrepreneur in Poland, where Krakow's entrepreneur society, whose member he was, traded also in getting silver from so – called black copper using Polish lead. The Turzos entered the history of Horné Považie in 1556. During their reign in this region as well as in the region of Orava uprisings of the nobility against The Habsburg's, the war against Turks, renaissance and reformation were moving Hungary. Members of Orava – Bytča branches of this family, František, Juraj and Imrich Turzo, were active participants all important events in the then Central Europe and their names are connected with all of the listed topics.

Bytča Castle

It was built in 1571 – 1574 on the basis of an older gothic water castle whose temporary owners were also the Pongrác and Podmanický families. The year of the beginning of the castle's construction and the name of its builder František Turzo can be seen on the sign above the entry portal between the Turzo and Zrínský's coats of arms. Jovanni Kilian, a master from Milan, was appointed to manage construction works. It is a massive square building with round towers at the corners. There is a rectangular six – floor tower with renaissance graffito decoration in the middle of the northern wing. The arcades in the inner courtyards of the building are decorated with murals of historical figures including Hungarian and European monarchs as well as heroes of ancient mythology. The paintings were create during the possession of the castle by the Esterházy family, who owned the castle since 1624. The castle was later owned by the Popper family. The State Regional Archive occupies its premises today.

The Wedding Palace in Bytča

It's the only object of its kind in Slovakia. It was built by Juraj Turzo in 1601. This renaissance two-floor block building on the rectangular ground plan with dimensions 30m × 13,8m was built at the front yard of Bytča Castle. Decorated details including stucco window border prove that the palace was a work of Italian masters. And the Italian master Andrej Pocabello restored its beauty as well as a beauty of the manor-house after the pillaging by Štefan Bočkaj's anti - Habsburg uprising troops in 1605, which Turzo did not support and though he was a Lutheran he stayed on the side of Catholic imperial court. Later the palace served as a warehouse for salt, delivered there from Poland by rafts, as well as for other commodities. The palace was complexly reconstructed by Žilina self-governing region in 2007 – 2009. Restoration work took place under the direction of academic painter Mário Flaunatti. Nowadays it serves for weddings again, as well as for cultural and exhibition purposes. The sign on the entry portal proves that Turzo had it trulz built for weddings of his beloved daughters /... pro solemitate nptiarvm charissimarvm filiarvm svarvm.../.

Roman - Catholic Church of All Saints

This, originally gothic and medieval church, went through the renaissance change during the reign of Juraj Turzo. The adjustment of the sanctuary was made and it was equipped by new windows with a richer stone decoration. There is a sign on the stone mayor portal of the church „Powerful God, to You I devote, Juraj Turzo, moved by a holy zeal, this house. May the people listen here, the true faith may shine on the way to the stars Anno Domini 1590“ Remains of the preacher and teacher Eliáš Láni are buried in the crypt of the church. Juraj Turzo was buried there originally too but his remains were transported to Orava Castle. Juraj Turzo had a new bell made for the church in 1611 by the Fízels – bellmakersbell makers from Dolný Kubín. The bell travelled from Dolný Kubín to Bytča on a raft.

Square of the Slovak Republic

It is possible to feel the historical spirit of Bytča on its recently reconstructed square, which makes a historical protected area together with its adjacent streets. It has got a medieval origin. The stream Petrovička flows through the square and merges with the Váh River. The fires did not avoid this place in the past so only stone brassieres of the original city houses with a barrel vault, indicating the original medieval layout of the objects, were mainly preserved. However, it is possible to see renaissance vaults with lunettes or Prussian baroque vaults with extended stucco patterns on some places up to this day.

In the surrounding of Bytča.....

Not only the city but also its surroundings are rich in many natural wonders and tourist attractions. There is a mountain range Javorníky in the north of the town at the foot of which there are lots of picturesque crouching villages with the tinkers' history. An attractive tourist route leads through the ridge of Javorníky enriched by the works of artists having positive relation to Javorníky. There are Súľovské vrchy hills in the south of Bytča. The tourists can visit several attractive places here including Súľovské scaly rocks, Súľov Castle hrad and a cave called Šarkania diera.

Three castles in Súľovské vrchy hills

The mountain massif created suitable conditions to build several forts and castles. The ruins of three castles are preserved up to this day – Súľov Castle, Hričov Castle, and Lietava Castle. The latter two formed part of the Bytča - Lietava dominion of the Turzos, whose residence was Bytča Castle. Marked hiking trails lead to all three castles today. Though the castles are in the ruins they belong to sought-after destinations of hikers thanks to the beautiful view of the surroundings that they offer.

Súľov Castle

The ruins of this not too large castle are located in the middle of Súľovské skaly rocks. Eliáš, a royal castle warden from Budatín, who we can consider a founder of the Súľov family line, obtained this castle as a royal donation in 1336. The king Mathias Corvinus (1458-1490) gave a permission to a small Roháč fort to become a castle. The Podmanickýs from the Považský hrad castle, quibbled over the castle with Kostkas from Lietava in the first half of the 16th century. The king Ferdinand I. (1526 – 1564) donated the castle and a part of its dominion to Sirmiensis family, who come from Sriem County occupied by the Turks. This family owned the castle till the end of its use. The castle was inhabited till the middle of the 18th century when the members of the family, living at that time in more comfortable manors in the village of Súľov, divided movables among themselves. The castle was guarded till 1780; nobody took care of it any more.

Lietava Castle

Its name derives either from the name of an old an Slavonic Goddess Lady (Lietva), whose sacrificing ground could be located here, or from the name of the river Rajčianka, which had once been called Lietava. During the Middle Ages, the castle frequently changed its owners. In the middle of 15th century, King Mathias Corvinus granted the castle to his commander Pavol Kiniži from Abov, who later strengthened its fortifications. The family of Zápoľský acquired the rule over the castle from him before 1496. The golden age of Lietava Castle is connected to the rule of the Kostka family, who got the castle from Palatine Štefan Zápoľský and later also from King Ferdinand I., as well as to the rule of the Bytča – Orava branch of the Turzo family. František Turzo invited Italian craftsmen who not only improved its defence capabilities but also increased the standard of living and decorated the castle with many paintings and sculptures. This castle is also a birthplace of the most successful member of this house, Palatine Juraj Turzo, who was born here on 2nd September 1585. After the death of Imrich Turzo, who had outlived his father only by 5 years, the castle started to fade because of inheritance disputes and conflicts. The archive, which was at the castle during the 17th century, was moved to Orava Castle between 1760 -1770. Since then Lietava Castle has not been maintained any more.

Hričov Castle

It was mentioned in 1208 for the first time as an ownership of Nitra Diocese. Then it changed its owners till 1282 when Count Bitter from the Balaša family became its owner at the cost of capturing the castle mistress. Matúš Čák became a temporary owner of the castle as well as other castles in the River Váh valley, which did not occur in a peaceful manner. The Balašas regained the castle ownership after his death in 1321. Sigismund of Luxemburg donated the castle to his wife Barbora, who gave a mandate to administer the castle to Ladislav Nécpský, the first Count of the Trenčín County since 1436. However, the Hussites interrupted his administration in 1439. Blažej Podmanický got a donation to the castle with the villages that belonged to its dominion 1468. Later it fell into the hands of the royal chamber which passed the proprietary rights to Anna Likarka. Ján Kilián, a builder from Milan, administered the castle based on her will. František Turzo bought it together with Bytča in 1563 and he united both dominions into one, whereas Hričov lost its importance and started to decay, which was speeded up by its spoliation by Bočkaj's uprising troops in 1605.

Welcome to Cieszyn

The Town of Cieszyn with 35 000 inhabitants is situated on the right bank of Olše River opposite to Český Tešín in the heart of historical Cieszyn Silesia in Silesian Voivodeship. The division on its Czech and Polish part in 1919 was caused by the Versailles, which was a result of a peace conference after the First World War. Slavs settled down here in the 7th century at the latest. The legend connects its formation with the year 810 when three brothers Bolko, Leszko and Cieszko met here after a long journey and they set up the city as a result of their pleasure of meeting each other. As regards to the fact that the town belonged to Habsburg monarchy part of its past, some of its buildings have Austrian architectural elements, making it not only a jewel of the town's architecture, but also a popular tourist destination. The town is sometimes called Little Vienna thanks to these features. This historical centre of the Duchy of Cieszyn was in 1779 a setting for signing a peace treaty signed by seven countries including Austria and Prussia, which ended the war of Bavarian heritage.

The Cieszyn Square

The central square was built in the late 1400s. Cieszyn's duke Kazimír II sold two houses to the town with a purpose of making a new town hall in 1496. After the fire in 1552, which destroyed considerable part of wooden medieval objects, the square gained a renaissance look and after the next fire in 1789 it got clothed into baroque – classical dress. The well with a statue of St. Florián from 1777, which was made by Václav Donay from Skocow, recalls the old water supply from the 16th century. The current design of the Tower hall, which still stands on the original site of two houses donated by Kazimír II, reflects 1840s and it is a work made by a Viennese architect Jozef Kornhäusl though certain construction changes were carried out in the 20th century as well.

Castle Hill

The Castle Hill is historically the oldest location in Cieszyn. The continuity of settling is proved at least from the 9th century, when the mountain became an important administrative and spiritual centre after the occupation of this area by the troops of Great Moravia and after the conquest of the area from the Slavic tribe of Holasici. The ruins of a medieval castle, restored round St. Nicolas chapel from the 11th and 12th century as well as a hunting castle of the Habsburgs from the beginning of the 19th century prove the continuity of its importance during the following centuries. Renovated Piast Tower, one of the original four castle towers that formed a part of the castle in 13th – 17th century, is now open to public as a lookout.

St. Nicolas Chapel

This Romanesque rotunda in Cieszyn is the oldest and the most valuable monument of the Cieszyn area. It was built at the turn of 11th – 12th century. It is built of rubble stone and limestone. It was built for religious purposes but at the time of siege of the castle area it was a place for the last resistance of defenders, because in the beginning it was the only stone building with walls thick enough. There is a semi-circular apse erected on the east side of the rotunda. In the west side of the interior there is a choir standing on three arcades. The stairs to the empora lead inside of the wall of the rotunda.

The rotunda firstly filled the role of the seat of the church administration of the Duchy of Cieszyn, later it had a role of the castle chapel. There was a cemetery where Cieszyn's aristocracy was buried next to the chapel till the mid-1200s. The rotunda was rebuilt in the 14th century but the fire destroyed it partially in 1484. It

was half-buried in the soil and transformed into romantic pavilion in the 19th century. In 1905- 1955 it got its original Romanesque look. Annually on 6th December (on St. Nicolas) masses occur here. Various concerts take place in the rotunda thanks to its good acoustics.

The Piast Tower

It is the only remaining defence tower originally belonging to the system of four towers that together with ramparts formed the defence system of the castle of Cieszyn dukes on the Catle Hill in Cieszyn. It is situated in the north- west part of the castle area. The tower was originally built in the Gothic style in the first half of the 14th century. It has a quadrangular plan and a total height of 24m. It had cellars though they are partly backfilled today. It was completed in the 15th century and rebuilt later in the 18th, 19th and 20th centuries. It is considered to be a symbol of Cieszyn, a reference of its Piast history and a Polish control of the Olše River.

Discover the Middle - earth in Slovak – Polish borderland

J.R.R. Tolkien's masterpiece is undoubtedly an attractive reading (and also a movie) for young people worldwide including Slovakia and Poland. This prominent English linguist and translator of early medieval documents used to be inspired by things that he had found in the old sagas, legends, mythology and chants. Let us mention the names of dwarfs from The Hobbit, wizards Gandalf and Radagast or the name of hobbit Frodo itself. In addition to the history of early Middle Ages he was inspired by the period of Ottoman Empire's expansion into Central and Eastern Europe. This epoch also marked the history of Slovak – Polish border area indelibly and there is no wonder that we can find several similarities between our history and Tolkien's masterpiece. Dive with us into the Middle - earth in Slovak – Polish borderland.

Dragon Smaug and Šarkania diera cave in the Súľovské skaly rocks

Western Europe was not the only region with dragon mythology. We had our dragons and brave heroes who were able to beat them as well. There are picturesque Súľovské skaly rocks near Bytča with a large number of fantastic rock shapes reminding of different things and figures regardless whether they are real or mythical. There are two caves; one of them is a natural monument Šarkania diera cave. It is gimped by many fairytales and legends and a dragon, similar to Tolkien's Smaug, appears in several of them. Pagan king Rhadagaist is mentioned in one legend. His name is not completely a result of imagination as it reminds us of a pre-Christian god Radevast/Radhošť, whose name was an inspiration for one of Tolkien's wizard.

An antient Elm in Makov

Tolkien highlighted a cult of trees in many places in his masterpiece. Let us mention at least an old willow that captured hobbits as they were escaping from the Shire, community of Ents from Farnagorn forest or a white tree in Minas Tirith. The author was inspired by Celtic, Anglo-Saxon and northern mythology as well. Trees and forest had a big importance for life and fantasy of old Slavs. They consecrated oak to god Perún. Lime was consecrated to goddess Lada. Not only Slavs liked carving their runes into beech, from which we know the Russian word "bukva" and the English word "book". Elm was often seeded as a border tree. There is a precious Elm that is estimated to be more than 400 years old in the area of the municipality of Makov. Its circumference of its trunk at the root is 1,180cm and in the height of 1.3 m it is 590cm.

Sebastian Bornemisa – the lord of Súľov Castle

We can get to the ruins of a medieval Súľov Castle following the educational marked trail from the Súľov village leading through National nature reservation Súľovské skaly rocks. In 1550 King Ferdinand I. donated the castle and a part of its dominion to Sebastián Bornemisa from the Sirmiensis family, who was involved in the siege of Vienna in 1526 helping the Turks as a commander of Suleyman's river fleet on Danube River. Then he changed sides and started to help Ferdinand, who rewarded him with honours. This is the same battle in which Tolkien's ancestor earned a predicate Tollkühn meaning crazy/perilously brave from the Turks. It can not be proved that Bornemisa's action was a motivation for Tolkien's story about the loss of Sauron's fleet during the siege of Minas Tirith. But nobody doubts today that the battle of Vienna in 1526 influenced the description of the siege of several forts in The Lord of the Rings.

Jan Sobieski and the Rohan Mark

When Polish King Ján III. Sobieski was coming back from the successful military campaign to save Vienna, besieged by Turks, in 1683, he stopped also in Cieszyn. On the occasion of the bicentennial anniversary of Sobieski's victory a memorial plaque was installed on the square. It says: „Based on Holy Father's wishes and strong pleases by the Holy Roman Emperor, John III Sobieski with Polish knights come to Vienna surrounded by Turkish troops for two months, which had been abandoned by its allies, and after three days he as a superior commander of the allied forces on 12th October destroyed Turkish forces. The Polish king rescues Germany and Christianity.“ Sobieski became king especially thanks to the successful defence of Poland against the expansion of Ottoman Empire. His 20 000 cavalry that came to Vienna to fight against Ottoman Empire was an inspiration for Tolkien's Riddermark - Rohan. Polish Hussar cavalry was thought to be the biggest one at all in the last decades of 17th century in Europe.

Palatine Juraj Turzo and administrators of Gondor

Just like we can find parallels between Rohan and Poland, we can identify lots of similarities between Hungary in the time of Ottoman's occupation and Tolkien's Gondor. It was also partly occupied by Mordor and its independence was based on the chain of fortresses on the River Anduin (Danube in the case of Hungary). The similarity is based on the fact that Hungary, just like Gondor, subordinated to Habsburgs had eagerly been waiting for the return of its own king for centuries. The country was administered by the most important official – a palatine. One of the most important palatines in the time of the Turkish thread was Juraj Turzo, lord of Orava and Bytča. He participated in person in several battles and as a palatine contributed to raising defence power of Hungarian fortress system in the south of today's Slovakia.

And much more....

There are many more such similarities between the history of Slovak – Polish border area and characters, events and localities in the masterpiece of J.R.R. Tolkien. Did you know that several historians set Mirkwood to the upper stream of the Vistula River, i.e. close to our borderland? They base their theories on a northern saga that says that the battle between Vistulans and Attila's Huns took place here. And did you know that Tolkien's bearish man was called "Medwed" and not "Beorn" in the first version of his Hobbit? Magic stones, caves or trees were present in the religious imaginations of old Slavs as well. Though Tolkien did not have to use Slavic mythology when describing them since he has found them at native Celtic and Anglo-Saxon mythology, it is good to know that we can find them also at home. And when in Cieszyn, do not forget to visit a Fountain of three brothers, which reminds us of their mythical meeting in this place in 810. Maybe it will remind you of the Mirror of Galadriel, a magic spring from The Lord of the Rings. It is good to remember that even for Slavs springs and wells had also magic power including giving the possibility for reading the future from their level. We can look for the origin of phrases as „the springwell of knowledge“, „letting the truth reveal at the top“ there. Our own history is as rich as a history of the other parts of Europe. Many things from the past are present in these days though we do not realize it. The more we start to be interested in it, the more surprised we can be with new findings that can tell us a lot about ourselves.

Vydané v rámci projektu Cesta do Stredozeme, číslo projektu: PL-SK/ZA/IPP/III/041. Projekt je spolufinancovaný Európskou úniou z Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Programu cezhraničnej spolupráce Poľsko - Slovenská republika 2007-2013.

Výlučnú zodpovednosť za obsah tejto publikácie nesie mesto Bytča a v žiadnom prípade tento obsah nemôže byť stotožňovaný s oficiálnym stanoviskom Európskej únie a Žilinského samosprávneho kraja.

Wydane w ramach projektu Droga do Śródziemia, numer projektu: PL-SK/ZA/IPP/III/041. Projekt jest dofinansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Republika Słowacka 2007-2013.

Wyłączną odpowiedzialność za treść niniejszej publikacji ponosi miasto Bytča i żadnym wypadku jej treść nie może być łączona z oficjalnym stanowiskiem Unii Europejskiej i Samorządowego Kraju Żylińskiego.

